

# Prikazi, izvještaji, bilješke.

## „Jezuitsko učenje“ i „Jezuitska načela“ u moralnom bogoslovlju.

Dr. Andrija Živković.

1. — Časopis »Pregled«, što izlazi u Nišu kao religiozno-moralno-kulturni mjesečni list crkve eparhije niške donio je koncem prošle godine<sup>1</sup> jednu opširnu i stvarnu i ako nepovoljnu, ocjenu knjige Dra Franje Šimečkog: »Ljubav prema neprijatelju«. Iz čitavog se prikaza vidi, da je kritičar<sup>2</sup> podvrgao detaljnom ispiti- vanju ne samo tezu, nego i metodu piščevu i da je uzeo u obzir ne samo materijalnu, nego i formalnu stranu njegovog djela.

Ne ulazeći u meritorno rasuđivanje kritičarevih nazora kako o pojedinostima, tako o cjelini radnje Dr. Š., želim ovdje istaći i objasniti stav našeg rimokatoličkog moralnog bogoslovlja prema napadno istaknutom »jezuitskom učenju«, »jezuitskoj kazuistici« i »jezuitskim načelima«. Iz njegovog prikaza mogao bi zaključiti ne samo na neko omalovažavanje naučnog rada »jezuitskog«, nego rekao bih na a priori negativni stav prema svemu, što dolazi od »jezuita«. Dobiva čitalac dojam kao da već tim samim, šta je neku tvrdnju, misao ili teoriju postavio jedan »jezuita«, valja stvar zabaciti i ostaviti. A što je još više: izlazi mu tako naše moralno bogoslovlje u ponešto zasjenjenoj slici, kad je ono toliko inficirano »jezuitizmom«, teorijama i učenjem, koje mora da odbija pravoslavna crkva.

Na str. 462. citiranog »Pregleda« piše g. kritičar:

»Još nam ostaje da kažemo i o zamerkama sa gledišta naše pravoslavne crkve, koje zamerke, razume se, ništa ne tangiraju g. Šimečkog kao rimokatoličkog bogoslova. Naime, naša pravoslavna crkva ne priznaje: Učenje rimokatoličke crkve o čistilištu (purgatorium str. 5. i 82.), učenje o primatu rimskog pape (str. 35.), učenje o suvišnim delima (opera supererogativa, superogatoria str. 117.), jezuitsko učenje o t. zv. restrictio (reservatio) late mentalis (dozvoljivost tajnog, samo u sebi smišljenog, javno neizrečenog priuzdržaja, str. 58. i 60.), jezuitsko učenje o t. zv. amfibolijama

<sup>1</sup> Br. 11./12. god. IX. (1928.), str. 455.—464.

<sup>2</sup> Ime mu nije označeno.

(dozvoljivost dvosmislenog u govoru, str. 58.), jezuitsko učenje o dozvoljivosti ubistva tirana (str. 48.), učenje o t. zv. teoriji probabilizma (princip verovatnosti — u drugom, a naročito u trećem odeljku). Pisac ne zauzima odlučan stav protiv jezuitskog načela: *Finis sanctificat media* (cilj opravdava sredstvo, str. 75.). Po rimokatoličkom pisac na drugi način deli deset zapovesti Božijih (sravni: S. Stanković, O podeli dekaloga, u Bogoslovlju god. I. sv. 3. Beograd 1926., str. 225.—230.) i t. d.«

»Sudeći po samim naslovima ovog trećeg odeljka jasno se vidi, da pisac izlaže ova pitanja sa gledišta u Rimokatoličkom Moralnom Bogoslovlju uobičajene i odomaćene jezuitske kazuistike, što uostalom svedoči i sama obrada ovih pitanja, kao i literatura, s kojom se pisac, obradujući ova pitanja, poslužio...« (N. n. mj. str. 459.)

2. — »Družba Isusova«, osnovana po sv. Ignaciju Lojolskom, dala je Crkvi ne samo velikih svetaca, nego cio niz prvorazrednih učenjaka. To je povjesna činjenica. Savremeno stanje jednako je sjajno i slavno za red kao takav, za Crkvu katoličku, kojoj je on jedan od najsnažnijih stupova u borbi i obrani vjerskih zasada, za kršćanski katolički puk, koji ga svagdje vanredno cijeni.

Jednako je međutim tako povjesna činjenica tradicionalno neprijateljski stav, što ga prema Družbi Isusovoj zauzimaju protestantske sekte bez razlike, a organizirane slobodnozidarske lože napose. Tko je iole upućen u rad, metode i ciljeve ovog udruženja — taj je o tom na čistu. Među katoličkom inteligencijom i u katoličkom vjerski obrazovanom puku postoji uvjerenje, da je neprijateljski stav prema Isusovačkom redu slab znak za ispravnu crkvenu orijentaciju.

Što se pak naučnog bogoslovske rada tiče valja utvrditi, da se članovi Družbe Isusove vrlo uspješno takme s ostalim crkvenim redovima, koji se bave naukom. Ne ću povrijediti ničim osjetljivost, ako ustvrdim, da su Isusovci na svim poljima bogoslovske znanosti pružili prvorazredna djela. Ne treba sizati u daleku prošlost. Za njihovu solidnost i visoki naučni karakter govore imena: Franzelin, Billot, Knabenbauer, Pesch, Palmieri, Wassmann, Wernz, De la Brière, Prat, Cathrein, d'Herbigny, Pinard de la Boullaye, Capello, Vermeersch i t. d. Uvijek na znanstvenoj visini, oni su sjajni primjeri naučne marljivosti i napretka.

Nama, katoličkim bogoslovima odmah je jasno, da napadno isticanje »jezuitskog učenja«, »jezuitske kazuistike« i »jezuitskih načela«, ne može potjecati od čovjeka, upućena u povjesno i savremeno stanje katoličke bogoslovske znanosti. Jer tko pozna razvoj njezin kroz duga stoljeća do zahvata Isusovačkog reda, pa ga isporodi s onim stručnim prinosom, što ga je taj red kroz ova tri posljednja stoljeća bogoslovskoj znanosti privrijedio, morat će ustanoviti, da je ona u mnogim granama i zaslugom toga reda dosegla zamjernu visinu. No ne samo bogoslovska: i profane zna-

nosti bilježe ih kao svoje pionire. Povijest je i ovdje najbolji i najobjektivniji učitelj...

Što je pak u gdjekojim pitanjima bilo zasebnih mišljenja, a i nastojanja, da se izvjesnom mišljenju pribavi veći broj pristaša i prokrči jači put na način, koji je katkada presizao granice čisto naučnih sredstava, to su istina, — činili poglavari isusovački jednako kao dominikanski i franjevački. Borile su se »škole« međusobom i zastupale svoje nazore, počesto možda iz motiva, koji su izvan nauke. Takav je duh onog doba bio... i mi mu se s pravom čudimo, kad ga danas promatramo. Ali to je historija, koju valja da prosuđujemo i ocjenjujemo prema nazorima onog doba. Danas su kriteriji zategnuti na više i mi s ponosom konstatiramo, da na našim visokim bogoslovskim školama, bili na njima profesori redovnici ili svjetovni svećenici, važi načelo: tantum valet, quantum probat.

Toliko s općeg gledišta o »jezuitskom« učenju u katoličkom bogoslovlju.

3. — Što se pak tiče istaknutih zasada, kao da su one neki specijaliteti isusovačkog reda, što tobože slabo pristaju u sklop naučnog katoličkog bogoslovlja, ne mogu odobriti postupka g. kritičara. Jer dok za mišljenje »jezuitsko« o mentalnoj restrikciji i o amfibologijama stoji činjenica, da je to mišljenje svijju katoličkih bogoslova,<sup>3</sup> a nikakav »jezuitski« specijalitet, gdje je dokaz, da je »jezuitsko« učenje: dozvoljivost ubistva tirana? Poziv na Dr. Š. ništa ne znači. On na str. 48., koju kritičar navodi za potvrdu svoje tvrdnje, ne govori o dozvoljivosti ubistva tirana, nego o tom, da je »dopušteno željeti smrt tiranu affectu inefficaci«.<sup>4</sup> Navođenje je dakle kritičarevo pogrešno, jer je između ubistva i želje (affectu inefficaci) golema razlika. Ono čitatelje »Pregleda« zavodi u bludnju. Niti je istina, da je to neko »jezuitsko učenje«, niti je istina, da se za tu tvrdnju nalazi potkrepa na citiranom mjestu u knjizi Dr. Š. Kritičar bi bio dužan, da ovu pogrešku ispravi. To je zahtjev praktičnog morala.

Baš naprotiv: isusovački moraliste na postavljeno pitanje: da li je slobodno kadgod ubiti vladavca, pa makar i bio tiran, odgo-

<sup>3</sup> Prümmer M. Dom., O. P. usvaja učenje o mentalnoj restrikciji, šta više izrično navodi, da je to danas općenito nauka katoličkih bogoslova. Ne samo veli, da tako postupaju u svom svagdanjem životu svi razboriti ljudi, nego tako postupaju i sami oni protestanti, što se tako često nabacuju na katolički moral i proglašuju ga, tobože, odveć slobodnim. Njegove su riječi: »Nunquam licita est restrictio pure mentalis; si autem adsit necessitas vel rationabilis causa, licet uti restrictione late mentali (seu dictionis) vel amphibologiis et aequivocationibus. Ita docent nunc omnes theologii catholici«. Vidi: Manuale theologiae moralis, tom. II., edit. IV. et V., str. 158. i 159. Freiburg 1928., Herder.

<sup>4</sup> Dr. F. Šimečki: Ljubav prema neprijatelju. Po nauci sv. Crkve i katol. bogoslovaca. Zagreb 1927., str. 48.

varaju negativno.<sup>5</sup> Ako je kadgod i bila takova misao svojinom kakovog starog autora, nikad ona nije bila misao isusovačkog reda kao takovog, niti katoličkih bogoslova.<sup>6</sup>

4. — Od vremena, kad je sv. Alfons Liguori uzvišen na čast crkvenog naučitelja,<sup>7</sup> pojačala se sa strane protestantskih bogoslova stara borba protiv katoličke moralke. S naročitim omalovažavanjem, a s potpunim nepoznavanjem ne samo duha, nego i stvarnog stanja katoličke bogoslovske nauke, protestanti su mislili, da su obračunali s katoličkim moralnim bogoslovljem, kad su ga označili »probabilističkom kazuistikom«. Ali taj njihov sud lahko su odbili katolički moraliste i još ga lakše uglavili potpuno neosnovanim, dakle neznanstvenim. Za detaljnu uputu navodim djelo Dr. Jos. Mausbacha: Die katholische Moral und ihre Gegner.<sup>8</sup>

Dobra je opaska, da je protestantizam gubitkom ispovjedao-nice, izgubio jedan blizi i potrebni kontakt s realnim životom. Njemu je briga za detaljne praktične odluke u pojedinim slučajevima, koji za pojedinca vrlo često mnogo znače, postala nerazumljivom i nepotrebnom. Protestantizam je i s nekom tendencioznošću, da ne kažem umišljenom superiornošću gledao na često odveć razvučeno i ponešto pretjerano mišljenje pojedinih kazuističkih moralista. Mi znamo, da su neki od njih išli predaleko u sitničavosti i ispitivanju pojedinosti; da su na taj način zapustili opće načelne poglede. Ali znamo i to: da je njihov cilj i stvarno rasuđivanje počivalo na ispravno shvaćenom odnosu između dužnosti čovjeka u životu i vrhovne norme moralnosti. Da se kazuistima ne može osporavati niti sprema, niti poštena težnja i

<sup>5</sup> Bucceroni Januarius: Institutiones theol. moralis, Vol. I. Ed. V. Romae 1908., str. 341. n. 706.: R. ad 3um: »Nemini licet unquam principem interficere. Idem prorsus valet sive princeps sit bonus, sive malus; sive legitimus, sive regni usurpator.« Jednako Noldin: Summa theol. moralis II, str.

<sup>6</sup> Osudena u silabu pape Pija IX. Vidi: Denzinger n. 1763.

<sup>7</sup> Pijo IX. god. 1871.

<sup>8</sup> Vidi: V. izdanje, Köln 1921. Verlag u. Druck von J. P. Bachem osobito čitav I. dio: Die Stellung der Kasuistik in der katholischen Moral (str. 62.—125.). Nije mi ovdje cilj, da ob ovoj stvari sustavno govorim. Mausbachov sud je izražen riječima: »Weit entfernt, skeptischen Anwendungen zu unterliegen, fusst die katholische Moral, auch die der Kasuisten, auf der innersten Überzeugung von der ewigen Bedeutung und Heiligkeit des Sittlichen; sie leitet die Grundverpflichtung aller Sittlichkeit und eine ganzer Reihe spezieller Normen aus der Natur der Dinge her, aus der inneren Notwendigkeit der Ideen, die in Gott beruht, aber selbst von Gottes Wahlfreiheit unabhängig ist.« N. dj. str. 80.

ako nam se njihova metoda može danas činiti odveć ekskluzivističkom.

Nama bi bilo veoma drago, da se naši pravoslavni kolege potruže, pa da prije, nego što osude i prije, nego što se spotaknu o »jezuitsku kazuistiku« prouče stav katoličkih savremenih teologa u toj stvari. Njihovo stajalište možda bi se tako više približilo našem. To bi bilo i naravnije i — korisnije. Ovakvo nam se udaljuju za volju protestantskih bogoslovskih mišljenja, a bez potrebe. Poznavanje je među nama, kako vidimo, još uvijek prva naša zadaća, i prvi glavni korak u nekom, ako tako hoćemo, zajedničkom kršćanskom obrambenom stavu.

5. — Sve ovo, što sam rekao vrijedi u pojačanoj mjeri za t. zv. »jezuitsko načelo«: *finis sanctificat media*. Kad bi pisac spomenute kritike bio tačno upućen, on toga, uvjeren sam, nikad ne bi napisao. Danas mogu katoličkoj moralci predbacivati ovakove stvari samo još vrlo lagani žurnalisti ili socijalistički kakav agitator. Bogoslovi znadu, baš radi toga, što se ovo načelo tendenciozno izrabljuje, i njegov historijat i njegovo značenje.

U moralci isusovca Busenbauma<sup>9</sup> nalazi se doista napisano: »*Cum finis est licitus, etiam media sunt licita*«. Medutim da te riječi nemaju nikakove veze s onim, što se hoće zabaciti, kad se veli, da je krivo načelo: »svrha posvećuje sredstvo«, dokazao je i jedan protestantski teolog P. Grünberg u časopisu »*Zeitschrift für Kirchengeschichte* (XV, 347), da Busenbaum ne govori na tom mjestu o čudorednom principu, nego o jednoj logički jasnoj stvari. Šmisao je ovaj: gdje je cilj dozvoljen, tamo moraju biti dozvoljena i sredstva t. j. tamo mora biti i sredstvo, koje k cilju vodi.<sup>10</sup> U katoličkoj bogoslovskoj literaturi mogli su i protestanti davno prije naći i upoznati svu neosnovanost bilo kakvog prigovora. Ali trebalo je čekati dok se našao nepristran protestantski bogoslov, da svojim ljudima rekne istinu.

Nije zato uputno, da se naši pravoslavni bogoslovi pouzdavaju u protestantske učitelje. Pogotovo u starije, nekritičnije. Ovo je evo jedan tipičan primjer protestantskog duha, koji još ima odjeka u pravoslavnom bogoslovlju. U interesu istine, časno bi bilo, da se i ova omaška izašla u »Pregledu« lojalno ispravi.

Mi ne upoznajemo pravoslavni bogoslovski mišljenja iz posrednih vrela. Daleko nam je i pomisao, da nam protestanti izlažu ili izjašnjuju pravoslavnu dogmatsku ili moralnu nauku. Bit ćemo mnogo bliže jedni drugima, kad jednako tako budu postupali i pravoslavni bogoslovi. Za šmisao naših katoličkih nazora mjerodavni smo samo mi sami i, dakako, autentično crkveno naučiteljstvo.

<sup>9</sup> Medulla IV. 3, 7, 2.

<sup>10</sup> Opširnije cfr. Mausbach: *Kasuistische Einzelfragen: Missverständnisse und Übertreibungen*. § 1. »Der Zweck heiligt die Mittel«. N. dj. str. 93.